

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОЇ БАЗИ БАНКІВ НА ОСНОВІ КОШТІВ НАСЕЛЕННЯ

FACTORS OF BANK RESOURCE BASE FORMING ON THE BASIS OF HOUSEHOLDERS' FUNDS

Онищенко Ю.І.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри банківської справи,
Одеський національний економічний університет

Брит А.В.

студентка кредитно-економічного факультету,
Одеський національний економічний університет

У статті наведено дослідження сутності поняття «ресурси банку». Проаналізовано особливості кожної складової, які разом формують ресурсну базу банків. Проведено аналіз структури залучених коштів, а саме коштів клієнтів. Виявлено переважання коштів фізичних осіб у структурі залучених коштів протягом аналізованого періоду, що сприяло проведенню детального аналізу структури коштів фізичних осіб у банках України за різними критеріями. Перший критерій, що аналізувався авторами, – це структура коштів фізичних осіб за строками. Другий – структура коштів фізичних осіб за валютами. З урахуванням особливостей сучасного етапу розвитку банківської системи України запропоновано кореляційно-регресійну модель впливу різних факторів на формування ресурсної бази банків за рахунок заощаджень населення. Надано рекомендації щодо збільшення депозитної бази банків на основі коштів населення.

Ключові слова: ресурсна база, банківські ресурси, банк, кошти фізичних осіб, кошти юридичних осіб, депозит.

В статье приведено исследование сущности понятия «ресурсы банка». Проанализированы особенности каждой составляющей, которые вместе формируют ресурсную базу банков. Проведен анализ структуры привлеченных средств, а именно средств клиентов. Выявлено преобладание средств физических лиц в структуре привлеченных средств в течение анализируемого периода, что способствовало проведению детального анализа структуры средств физических лиц в банках Украины по различным критериям. Первый критерий, который анализировался авторами, – это структура средств физических лиц по срокам. Второй – структура средств физических лиц по валютам. С учетом особенностей современного этапа развития банковской системы Украины предложена корреляционно-регрессионная модель влияния различных факторов на формирование ресурсной базы банков за счет сбережений населения. Даны рекомендации по увеличению депозитной базы банков на основе средств населения.

Ключевые слова: ресурсная база, банковские ресурсы, банк, средства физических лиц, средства юридических лиц, депозит.

In the article the research of the essence of the concept of «bank resources» are conducted. The features of each component that together form the resource base of banks are analyzed. An analysis of the attracted resource structure, namely, clients' funds, are carried out. The prevalence of householders in the structure of funds during the period are found, that has been contributed to a detailed analysis of the structure of householders' funds in Ukrainian banks according to various criteria. The first criterion that has been analyzed by the authors is the structure of householders' funds in terms. The second criterion is the structure of householders' funds by currency. Taking into account the features of the current stage of the Ukrainian banking system development, correlation-regressive model of the various factors' influence on the formation of the bank resource base through savings of householders are worked out. Recommendations to increase the deposit base of banks on the basis of the population are given.

Keywords: resource base, bank resources, bank, householder funds, funds of entities, deposit.

Постановка проблеми. Банківська система є органічною складовою вітчизняного господарства, яка відображає загальну ідеологію економічних відносин, адже впливає на темпи й масштаби суспільного виробництва та спо-

живання, можливості інтеграції країни у світове економічне співтовариство, забезпечення конкурентоспроможності продукції вітчизняних виробників на зовнішніх ринках. Усе це вказує на необхідність створення умов для форму-

вання конкурентоспроможного українського банківського сектору, здатного розвиватися на власній основі, бути ефективним інструментом забезпечення економічного росту, локомотивом національної економіки.

В умовах ринкового господарства великого значення набуває питання формування ресурсної бази банків, оскільки в своїй практичній роботі банки повинні забезпечити оптимальну структуру зобов'язань, яка дасть змогу швидко реагувати на зовнішні загрози та протистояти їм. Формування ресурсної бази банків є важливою економічною основою діяльності банківських установ, оскільки від оптимальної роботи банків щодо її формування залежать важливі показники його діяльності, такі як рентабельність та ліквідність. При цьому основною метою під час формування ресурсної бази банку є скорочення витрат, пов'язаних із залученням коштів, що можливо лише у випадку використання коштів населення як основного джерела формування ресурсної бази банку.

Отже, проблема формування ресурсної бази банку залишається актуальною та потребує подальшого вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем формування ресурсної бази банку присвятили багато наукових праць українські та зарубіжні економісти, такі як, зокрема, М.Д. Алексеєнко [1], Л.Г. Батракова [2], Н.І. Версаль [3], А.М. Мороз [4], М.І. Савлук [5]. Більшість наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників присвячена дослідженню проблеми структури депозитної бази банку та формування ефективної депозитної політики банку.

Вітчизняні вчені (А.М. Мороз [4], М.І. Савлук [5]) використовують таке визначення: «ресурси банку – це сукупність коштів, що є у його розпорядженні та використовуються для виконання активних операцій». А М.Д. Алексеєнко у своїй монографії визначив банківські ресурси як «сукупність грошових ресурсів й виражених у грошовій формі матеріальних, нематеріальних та фінансових активів, що перебувають у розпорядженні банків і можуть бути використані ними для здійснення активних операцій та надання послуг» [1]. Зарубіжні вчені термін «ресурси

банку» взагалі не використовують, оскільки таке поняття не розглядається як об'єкт самостійного дослідження. Вони визначають сутність ресурсів банку через пасиви.

При цьому питанню визначення чинників, що впливають на формування ресурсної бази банків, а саме на таке його джерело, як кошти населення, вивчені, на нашу думку, недостатньо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не розглянутим залишається питання формування ресурсної бази банків як одна з важливих економічних основ діяльності банківських установ.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є визначення чинників формування ресурсної бази банків України за рахунок коштів населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ресурсна база банку – це сукупність фінансових ресурсів, що складаються із власних, залучених і запозичених коштів та перебувають у розпорядженні банку і використовуються ним для виконання своїх функцій та операцій [3].

Для більш детального розкриття цього поняття проаналізуємо особливості кожної складової, які разом формують ресурсну базу банків. Так, власний капітал банку – це грошові кошти, внесені акціонерами і засновниками банку з метою забезпечення його економічної самостійності й фінансової стійкості протягом усього періоду його діяльності [6]. Запозичені ресурси банку – кошти, які банк позичив на міжбанківському ринку, у центрального банку або шляхом продажу власних боргових зобов'язань на грошовому ринку [7]. Залучені кошти банку – це основне джерело формування ресурсів банку, які спрямовуються на проведення активних операцій. В основі діяльності будь-якого банку є депозитні ресурси [8]. Залучені кошти є більш привабливими для банківських установ, оскільки банк займає активну позицію та сам визначає низку ключових моментів, на яких зосереджена увага, тому вони посідають провідне місце в ресурсній базі банків. Отже, на нашу думку, було б доцільно провести детальний аналіз структури залучених ресурсів, а саме коштів клієнтів (рис. 1).

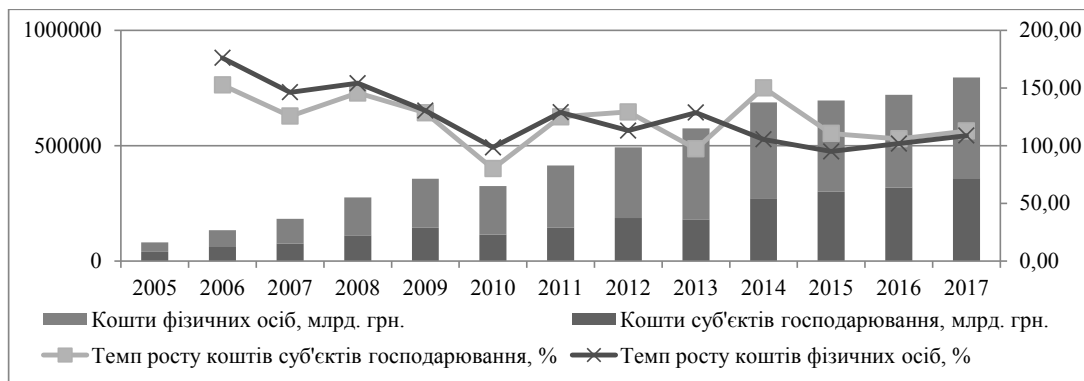

Рис. 1. Динаміка та структура залучених ресурсів банків України у 2005-2017 рр.

Як ми бачимо з рис. 1, у структурі залучених коштів протягом 2005-2017 рр. переважають кошти фізичних осіб, причому якщо у 2005-2009 рр. цей розрив був незначним, то у 2010-2014 рр. кошти фізичних осіб практично в 2 рази перевищували кошти юридичних осіб, а з 2014 р. ми можемо спостерігати нарощування у структурі залучених ресурсів коштів юридичних осіб на фоні стабілізації обсягу коштів фізичних осіб, що, на нашу думку, спричинено зменшенням довіри населення до банківської системи внаслідок політичної нестабільності в державі.

Темп росту депозитів як фізичних, так і юридичних осіб значно сповільнився останніми роками. Однак слід зазначити, що попередня криза в Україні (2008-2010 рр.) теж відзначалася зменшенням депозитів, але після значного відтоку вкладів протягом відносно короткого періоду розпочалося поступове повернення вкладів в банківську систему, в результаті чого за рік сума вкладів повернулася на втрачений рівень [9], тобто населення отримувало кошти від Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та повертало їх в банківську систему в інші банки.

Варто підкреслити, що прогнозовано активний приріст вкладів населення може розпочатися після стабілізації політичної ситуації в країні, завершення воєнних дій, заспокоєння очікувань населення щодо валютних коливань та зменшення обмежень в отриманні коштів вкладниками. Система гарантування вкладів

нині значно впливає на заспокоєння настроїв населення та зменшення відтоку вкладів із банківської системи, стабільність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб є дуже важливим чинником для забезпечення довіри вкладників в період кризи. Так, вкладники, які отримують свої кошти своєчасно та в повному гарантованому обсязі, більш прогнозовано можуть залишати кошти в інших менш ризикованих банках, ніж ті вкладники, які мали затримки з виплатами коштів в неплатоспроможних банках.

Зазначимо, що сьогодні з кожним днем банки стають все більш клієнтоорієтованими та доступними для своїх клієнтів, при цьому саме заощадження фізичних осіб є головним джерелом формування ресурсної бази банку. Заощадження народу є тим пріоритетним джерелом внутрішніх інвестицій, яке неповною мірою використовується в нашій країні. Таким чином, під час формування ресурсної бази за рахунок коштів фізичних осіб банки повинні раціонально підходити до їх структури (за строками та за валютою).

Динаміка коштів фізичних осіб за строками та в розрізі валют у 2005-2017 рр. представлена на рис. 2 та рис. 3 відповідно.

З рис. 2 видно, що в загальній структурі вкладів, безперечно, переважають строкові депозити. Серед них найбільшу питому вагу складають депозити строком до 1 року, хоча в докризовий період більша їх частка припала на депозити строком від 1 до 2 років.

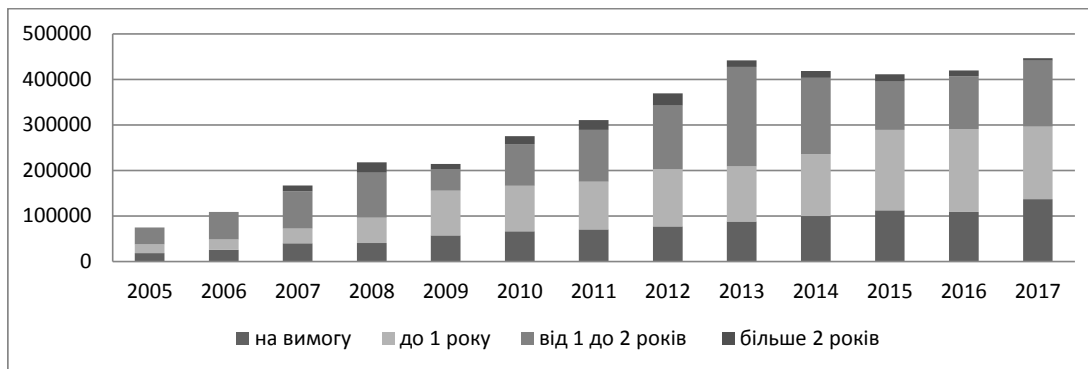

Рис. 2. Динаміка коштів фізичних осіб за строками у 2005-2017 рр., млрд. грн.

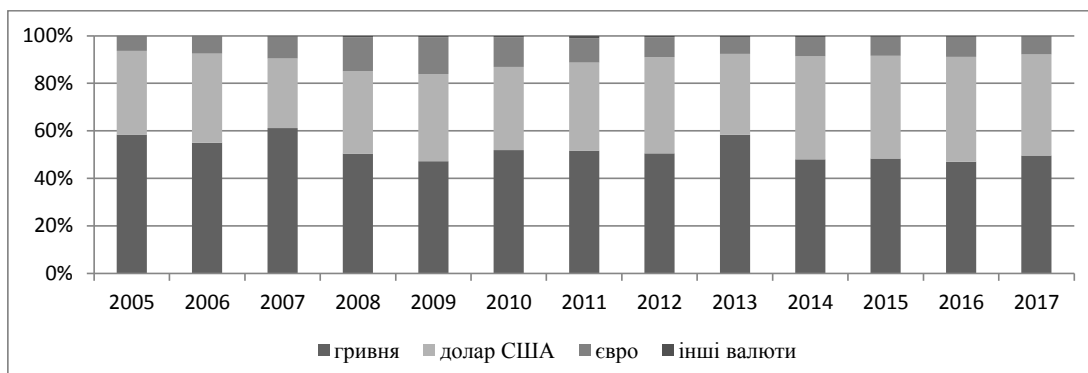

Рис. 3. Динаміка коштів фізичних осіб в розрізі валют у 2005-2017 рр., %

Підкреслимо, що частка довгострокових депозитів з 2014 р. постійно зменшується, що є негативною тенденцією для банків, оскільки залучення саме довгострокових коштів сприяє зменшенню розриву ліквідності та є основою стабільної діяльності банку.

Що ж стосується вкладів на вимогу, то протягом всього періоду вони мали стабільну динаміку, а з 2011 р. мали активну тенденцію до зростання, станом на 1 квітня 2017 р. вони становлять 137,182 млрд. грн. Враховуючи, що зростання клієнтського портфеля відбувається переважно за цією складовою, нині не маємо підстав говорити про відновлення довіри до банківської системи.

З рис. 3 видно, що кошти населення в банках зберігаються переважно в гривнях, доларах США та євро. При цьому варто підкреслити, що протягом 2005-2013 рр. в структурі коштів фізичних осіб в банках України в розрізі валют коштів, залучені в гривні, займають більше 50%, однак останніми роками (2014-2017 рр.) ми можемо спостерігати негативну тенденцію щодо зменшення частки коштів фізичних осіб в гривні, що ще раз підтверджує втрату довіри населення не тільки до банківської системи, але й до гривні як до стабільної національної валюти.

На нашу думку, важливим є визначення факторів, що впливають на формування ресурсної бази банків за рахунок заощаджень населення, задля сприяння підвищенню частки коштів фізичних осіб у структурі ресурсної бази.

Перш за все необхідно визначити результуючий показник. Для цього проаналізуємо динаміку коштів фізичних осіб (рис. 4).

Так, якщо розглядати темп росту коштів фізичних осіб (в розрахунку до попереднього року), то можна побачити, що обсяг коштів клієнтів в банках України практично не зростає, а ріст в абсолютному вираженні є результатом впливу інфляційних процесів. Однак якщо аналізувати темп росту коштів фізичних осіб до 2005 р., то можна спостерігати приріст коштів фізичних осіб в банках України, а, враховуючи аналіз коштів клієнтів в розрізі валют, можна дійти висновку, що останніми роками кошти фізичних осіб зазнали значного збільшення.

Тому автором як результуючий показник обрано темп росту коштів фізичних осіб у розрахунку до базисного 2005 р.

Слід зазначити, що коливання динаміки зростання та зменшення заощаджень клієнтів банку (фізичних осіб) завжди адекватні динаміці економічного зростання або падіння. Загальні обсяги заощаджень населення формуються під впливом численних економічних, соціальних і психологічних чинників. Найважливішими з них є економічні, насамперед – обсяги отриманого реального доходу. На нашу думку, всі інші фактори мають похідний характер [10, с. 182]. Чинники впливу на залучення депозитів можна класифікувати за характером їх впливу під час здійснення банківської діяльності на прямі та опосередковані. На нашу думку, основним прямим чинником є рівень заробітної плати в країні.

Непрямі ж негативно впливають на надійність банків, обмежуючи можливість виконувати свої зобов'язання перед клієнтами, що може призвести до неповернення клієнту вкладених коштів, дострокового вилучення клієнтами своїх ресурсів або переведення їх до інших банків. Економічними наслідками впливу цих чинників може бути нераціональна структура депозитних ресурсів банку, що може призвести до значних фінансових втрат, а також погіршення іміджу банку як установи, яка спеціалізується на роботі із «чужими» коштами.

Тому, на нашу думку, під час формування ресурсної бази банків на основі коштів населення необхідно аналізувати та досліджувати саме непрямі чинники, до яких можна віднести рівень ВВП, що показує рівень розвитку вітчизняної економічної системи; рівень довіри населення до банківської системи, що розраховується як відношення обсягів депозитів фізичних осіб до ВВП та показує ступінь довіри населення до банківської системи, відповідно, чим вище цей показник, тим активніше населення несе свої заощадження до банку; рівень інфляції показує, як змінилися ціни в економіці, і вимірюється за допомогою індексів цін (індексу споживчих цін, дефлятора ВВП тощо) як різниця між значенням цього індексу за певний період (у відсотках) та 100%. Однак через велику

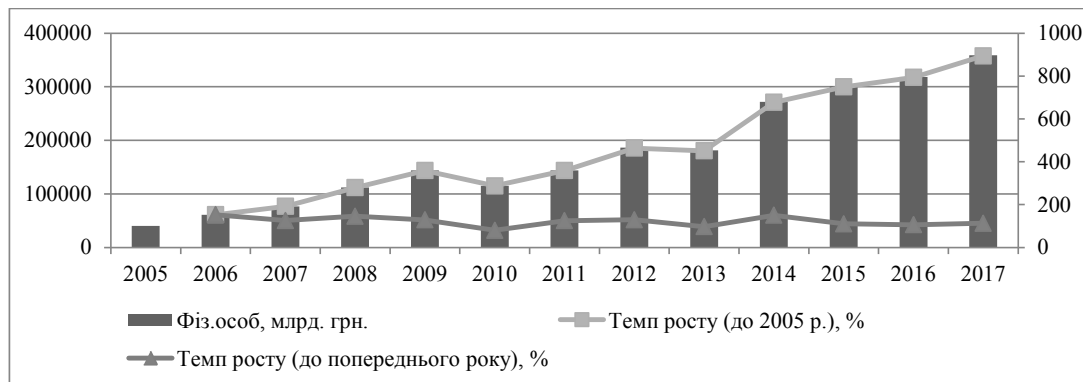

Рис. 4. Динаміка коштів фізичних осіб у 2005-2017 рр.

інфляцію у 2014-2015 рр. візьмемо за основу темп росту інфляції в країні; облікову ставку, що показує напрям грошово-кредитної політики Національного банку України, та є базою для встановлення депозитних ставок.

Для побудови моделі залежності капіталу банків України від окремих факторів було використано метод кореляційно-регресійного аналізу за допомогою пакета редактора MS Excel. В результаті проведених розрахунків отримали таку кореляційно-регресійну модель, яка є статистично значимою та адекватною:

$$y_1 = -532,85 + 0,0003x_1 + 27,12x_2 + 1,68x_3 - 2,75x_4 \quad (1),$$

де y_1 – темп росту коштів фізичних осіб у розрахунку до базисного 2005 р.; x_1 – рівень ВВП; x_2 – відношення обсягів депозитів фізичних осіб до ВВП; x_3 – рівень інфляції; x_4 – облікова ставка Національного банку України.

Аналіз побудованого рівняння регресії дає змогу зробити такі висновки щодо впливу непрямих чинників на темп росту коштів фізичних осіб:

1) такі чинники, як рівень ВВП, відношення депозитів фізичних осіб до ВВП та рівень інфляції, позитивно впливають на темп росту депозитів фізичних осіб, тобто за підвищення цих чинників зростають й кошти фізичних осіб у банках України; так, підвищення рівня ВВП свідчить про покращення економічної ситуації в країні й, відповідно, приводить до підвищення депозитної бази банків, особливо за рахунок коштів фізичних осіб; такий показник, як відношення обсягів депозитів фізичних осіб до ВВП, показує рівень довіри населення до банківської системи, а із збільшенням довіри зростає й рівень залучення банками депозитів фізичних осіб; зазначимо, що, хоча темп росту коштів фізичних осіб також знаходиться у прямій залежності від рівня інфляції, це не є позитивною тенденцією, оскільки, на нашу думку, результати кореляційно-регресійного аналізу відображають абсолютне збільшення коштів фізичних осіб у банках за збільшення рівня інфляції;

2) такий чинник, як облікова ставка, знаходиться у зворотній залежності, тобто за зменшення облікової ставки Національного банку України рівень коштів населення в банках України підвищується, і навпаки; на нашу думку, це пов'язано з тим, що зміна облікової ставки свідчить про зміну грошово-кредитної політики, а отже, зменшення облікової ставки є індикатором політики кредитної експансії, що забезпечує доступність для суб'єктів економічної діяльності грошових і кредитних ресурсів і може в подальшому привести до підвищення коштів фізичних осіб в банках.

Так, визначені та проаналізовані фактори на сучасному етапі розвитку банківської системи відіграють важливу роль у забезпеченні росту коштів фізичних осіб у банках України, рівень яких буде тим вище, чим краще економічна ситуація в країні.

Висновки. Сьогодні потенційні резерви та можливості залучення коштів фізичних осіб на депозити ще не вичерпані й можна розраховувати на суттєве збільшення цього ресурсу у разі підвищення довіри населення до банків. В умовах розвитку інформаційних технологій фізичні особи сліdkують за іміджем та репутацією банку, а також є важливим фактом участі банку у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб.

Але довіра населення до банківської системи є проблемою не лише банків, але й держави загалом. Напрями внутрішньої політики повинні бути нерозривно пов'язані з упровадженням системи заходів для посилення довіри населення до вітчизняних банків шляхом гарантування збереження коштів вкладників та стимулювання зростання обсягів грошових вкладів у банківських установах, тому що, як показало проведене дослідження, це один з головних чинників темпу росту коштів фізичних осіб у банках.

Отже, тільки комплексний підхід та спільна праця регулятора та банків і їх асоціацій у вирішенні питань, пов'язаних із подальшим розвитком банківського сектору та всієї фінансової системи загалом, дасть змогу укріпити фінансову систему України та збільшити депозитну базу банків.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алексєнко М.Д. Капітал банку: питання теорії і практики: [монографія] / М.Д. Алексєнко. – К.: КНЕУ, 2002. – 276 с.
2. Батракова Л.Г. Складові елементи ефективної ресурсної політики комерційного банку / Л.Г. Батракова // Регіональна економіка. – 2009. – № 3. – С. 115-122.
3. Версаль Н.І. Особливості формування депозитних ресурсів банками України / Н.І. Версаль // Фінанси України. – 2009. – № 12. – С. 89-95.
4. Банківські операції: [підручник] / за ред. А.М. Мороза. – К.: КНЕУ, 2000. – 384 с.
5. Гроші та кредит: [підручник] / [М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін.]; за заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2006. – 744 с.
6. Дзюблук О.В. Банківські операції: [підручник] / О.В. Дзюблук. – Тернопіль: Економічна думка, 2009. – 696 с.
7. Галицька Ю.Ю. Ресурсна база комерційних банків: сучасний стан та можливі напрями оптимізації / Ю.Ю. Галицька / Вісник ТДЕУ. – 2006. – № 3.
8. Дяконов І.І. Теоретичні аспекти і класифікація депозитних ресурсів комерційних банків / І.І. Дяконов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>

9. Аналітичний огляд банківської системи України за результатами 2016 р. / Рюрік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rurik.com.ua>

10. Доходи та заощадження в умовах трансформації економіки України: науковий збірник / за ред. З.Г. Ватаманюка. – Львів: Інтереко, 2002. – 275 с.